

Font Zsuzsa

BETHLEN MIKLÓS LEVELEI BRANDENBURGBA

Bibliográfiai tény, hogy Jankovics József legkorábbi filológiai teljesítményének a Bethlen Mihály-útinapló tekinthető. Az 1981-ben megjelent Magyar Helikon-kiadás¹ előtt egy évtizeddel már nemcsak ő maga,² hanem többek között Herepei János is fölhasználta az átírt, gondozott szöveget.³

Bethlen Miklós önéletírása és levelezése is igen szűkszavú fiára – legalábbis a tanulmányaira és utazására – vonatkozó adatokban. A hiány kitöltésére kis mértékben mód adódik most, egyúttal arra is, hogy a Bethlen fiú külföldi stúdiumainak és jó pár hónapig tartó kavallierstourjának fő színteréről, a századvégi Brandenburgról szóljunk, ugyanis az alábbi Bethlen Miklós leveleket két szál köti össze egymással: Mihály személye és az apa brandenburgi érdekeltsége (tartós elkötelezettség a két kelet-közép-európai református állami és intellektuális központ együttműködése iránt).

Beckmann és az odera-frankfurti egyetem

A három, 1690–1694 között keletkezett levél az odera-frankfurti professzor, Johann Christoph Beckmann (1641–1717) hagyatékában maradt fenn: „Bekmann (Handschriftlicher Nachlaß). *Correspondenzen des Professors Joh. Christoph Bekmann mit den Staatsministern von Jena, von Dankelmann, von Meinders, von Blaspiel, von Ilgen und Anderen, namentlich auch mit den Fürsten von Anhalt. 1672–1714.*”⁴

¹ *Bethlen Mihály útinaplója [1691–1695]*, sajtó alá rendezte és az utószót írta JANKOVICS József, Budapest, 1981. (Bibliotheca Historica).

² JANKOVICS József, *Bethlen Miklósról vonatkozó adatok Bethlen Mihály útinaplójában*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1971, 341–349.

³ HEREPEI János *cikkei*, III., szerk. KESERŰ Bálint, Budapest–Szeged, 1971 (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, III), 400, 434, 439.

⁴ Berlin (a levelek megtalálása idején még Merseburg), Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Saecularia No. 14. f. 34–38.

A református Anhaltból származó Beckmann 1667-től volt a frankfurti egyetem tanára, 1670-től a história, majd a politika professzora.⁵ Az új filozófiatörténeti kézikönyv *Naturrecht als politische Philosophie* című fejezetében azt tartja fontosnak, hogy az államelmélet és a történelemszemlélet rendkívül modern fölfogását dolgozta ki.⁶ A német Hobbes-recepció vezéralakjának számít.⁷ 1690-től a református teológia professzora is a paritás elvén működő karon; hosszú életén át kötődött az egyetemhez, s éppen akkor töltött be hosszabbban rektori és más tisztségeket,⁸ amikor a legtöbb erdélyi tanult itt.

Ami a felekezeti-teológiai pozíciót illeti, az egyetem működésének első évszázadára is mérsékelt melanchthonianus szellem jellemző, de hűség a legalapvetőbb lutheránus elvekhez. Az intézmény jelentőségét később fokozta a brandenburgi elektor református hitre térése 1613-ban, amit kis késéssel követett a frankfurti egyetemen a protestáns teológia mindkét irányának képviselője.⁹ Nemsokára, mint tudott, Heidelberg csillaga leáldozott, a várost és az egyetemet a háborúban elfoglalták, a híres református-humanista egyetem újrainvitálásakor pedig katolikus lett. Az Odera menti univerzitás pozícióját ez is fölértékelte. A teológia és filozófia nem volt különösen erős, de szabad és nyitott, és a paritás következtében praktikus türelmes. A reformátussá lett elektor a legszigorúbb kálvinizmust, a dordrechtit végzeteket nem engedte be az egyházba és a frankfurti egyetemre.

Kelet felől nézve volt különös jelentősége ennek az egyetemnek, nem utolsósorban az erdélyi protestánsok minden felekezete számára¹⁰ logikusán útba eső hely volt Hollandiába menet, de a legtöbb esetben a hosszabb alaptanulmányok helye is itt volt. A brandenburgi udvar Bethlen Mihály idekerülése idején már Európa-szerte tudatos és sikeres egyetempolitikát folytatott, éppen ekkor dőlt el a hallei egyetem alapításának az ügye, amivel 1691–1693 között megkezdődött a német korai felvilágosodás és a pietista reformerők (mind lutheránusok!) „beköl-

⁵ Bethlen Mihály is ilyen stúdiumokat hallgat tőle: historia civilist és politicát. *Bethlen Mihály útinaplója*, 20, 24.

⁶ Egyik műve (*De jure subditorum circa sacra*, 1689) az emberi jogok első rendszeres vizsgálata. „*Ueberweg*” *Die Philosophie des 17. Jahrhunderts*, Bd. 4. *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation...*, Basel, 2001, 841–848.

⁷ Nevezetes jogász-kollégájától Bethlen Mihály Grotiust hallgatott (*Bethlen Mihály útinaplója*, 21.). Heinrich Coccejust a Chrichtliches Naturrecht képviselőihez sorolják. Ld. *Ueberweg*, i. m., 821–823.

⁸ *Neue Deutsche Biographie*, I. Berlin, 1971, 730.

⁹ Bethlen Mihály is tudatában van az európai viszonylatban is egyedülálló teológiai oktatásnak: „*Fancfurtum ad Odera in Marcia Brandenburgica*, amelyben lakom, és itt nagy reformata lutherana academia vagyon.” *Bethlen Mihály útinaplója*, 20.

¹⁰ Beleértve az unitáriusokat, akik közül ketten pár hónappal Bethlen Mihály után érkeznek: „Anno 1692. die 1. Junii jöttek ide Francfurtban ad Oderam 2 sociniánus [!] kolozsvári deákok, Kolozsi Márton, Szaniszló István.” *Bethlen Mihály útinaplója*, 21.

töze” a református berlini udvar fősege alá.¹¹ Bethlen Mihály naplójában már 1692-ben szó van a hivatalosan két évvel ezután megnyitott egyetemről.¹²

Beckmannra visszatérve: erdélyi kapcsolatai valószínűleg innen, Bethlen Miklós levelekkel való jelentkezésétől számíthatók; Pápai Páriz,¹³ Teleki Pál¹⁴ az ő nyomán járnak.

Brandenburg

Ami kicsiben a frankfurti egyetem, az nagyban a századvégi Brandenburg. Keletről és nyugatról is befogadó volt ez a fejedelemség. Az előzőtt lengyel szociniánusok már a 60-as években menedéket kaptak. Történelemtankönyvekből is tudható, nagy föltűnést keltő mozzanat volt a nantes-i ediktum fölmondása után a hugenották befogadása. A cseh testvérek kiemelkedő intellektusait nem csupán letelepíti az elektor, hanem bevonja a legmagasabb szintű döntéshozásba; Comenius unokája, Daniel Ernst Jablonski több évtizeden át udvari prédikátor Berlinben, a vallás- és kultúrpolitika egyik meghatározója. S ami a legfontosabb: az uralkodó lemondott széles rétegek kálvini hitre térítéséről, népe és a helyi nemeség lutheránus maradt. Hollandiától keletre itt van a másképpen gondolkodásnak a legnagyobb ellenőrzött szabadsága.¹⁵ Így érthető, hogy nem sokkal később olyan radikális és a heterodox hagyománynak is sok elemét rehabilitáló szerző, mint Gottfried Arnold, fő műve ajánlásában a választófejedelem ilyen elkötelezettségét úgy méltatja, hogy „...összes alattvalója háborítatlan lelkiismereti szabadságban, nyugodtan és megelégedve élheti életét.”¹⁶

Természetes, hogy a Leibniz közreműködésével alakuló nagyszabású ökumenikus tervekben protestáns részről a brandenburgi intellektuális, egyházi és világi vezetők a legmesszebb menően és kezdeményezően vettek részt, amiről Bethlen Mihály is bizonyosan tudott. Naplószerű bejegyzése hazafelé útjában jezuita körben nem veszekedésre, hanem eszmecserére utal: „1695 19. Januarii

¹¹ Klaus DEPPERMAN, *Der hallesche Pietismus und der preußische Staat unter Friedrich III. (I.)*, Berlin, 1961, 62. Brandenburg–Poroszország támogatása nélkül a pietista mozgalom tehetetlen rajongásba süllyedt volna, mert mindenütt üldözték, különösen éppen 1690–1692-ben.

¹² *Bethlen Mihály útinaplója*, 35–36.

¹³ Az ifjú Nagy Géza Pápai Páriz-könyvében (*Békességet magamnak, másoknak*, Bukarest, 1977, 419.).

¹⁴ *Teleki Pál külföldi tanulmányútja. Levelek, számadások, iratok*, szerk., utószó FONT Zsuzsa, Szeged, 1989, (Fontes rerum scholasticarum, III), 21. sz. levél, 34–35, 420.

¹⁵ Ebből a szempontból is nagyon értékes volt az egyetemi könyvtár; valószínűleg Erdélyből jött diák útján került ide és itt őrizték meg a 16. század végi legradikálisabb filozófiai szöveg kéziratát, ami a Kolozsvárt antitrinitárius szellemben tanító és publikáló Christian Francken műve: *De incertitudine religionis christianae*. A Beckmann-katalógus nyomtatott változata vezetett a kézirat nyomára a frankfurti egyetem könyvtárának Boroszlóba vitt gyűjteményében.

¹⁶ „...gesamte unterthanen in ungekränckter Gewissens-Freyheit unter einem gesegneten Regiment... geruhig und vergnüget leben können.” Gottfried ARNOLD, *Unparteyische Kirchen- und Ketzer-Historie*, tom. I., Frankfurt am Main, 1699, számozatlan.

megyünk Nagyszombatba s ott találva Otrókocsi Ferencet, vele beszélünk az unioról.”¹⁷

A Danckelmannok

A címzett Beckmann mellett még egy név van, ami mindhárom levélben előfordul. Nagy név ez Brandenburgban: a kívülről származott, polgári származású református hivatali vezető réteg homo novusainak tipikus példája a Danckelmann család. A hét fivér mindegyike a berlini udvar szolgálatában állt, kollektíven emeltek a család tagjait 1689-ben nemessé, 1695-ben a bárói rendbe.¹⁸ A Danckelmann fivérek közül többnek volt köze Erdélyhez, közülük most hármat kell kiemelnünk és megkülönböztetnünk.

A hét testvér közül a legtekintélyesebb posztra Eberhard Christoph Balthasar emelkedett (1643–1722, sokszor csak Eberhardként említik), aki eleinte a választófejedelem nevelője volt. Az elektor bizalmasa lett, beosztásai, címei követték rangemelkedését. III. Frigyes (1701-től I. Frigyes néven porosz király) főminisztere 1697-ig, ekkor bebörtönzik, 1707-ben szabadult. Neki mond köszönetet Bethlen Miklós 1696. december 1-jén kelt levelében, s eszerint az ő segítségével jött volna létre a nevezetes frankfurti ösztöndíj.¹⁹

Nicolaus Bartholomaeus Michael Danckelmann (1650–1739) föltétlenül a legfontosabb számunkra. Igen sokáig, 1687–1697 között volt Brandenburg bécsi követe,²⁰ azután magdeburgi kancellár. Ő az, akivel szinte mindennapos kontaktusa volt Bethlen Miklósnak Bécsben.²¹ Az *Önéletírás*ban igen meleg hangon ír róla, legfőbb jóakarójának, barátjának nevezi. Figyelemre méltó, hogy az erdélyi történelem sorsdöntő pillanatában is fő tanácsadójaként emlékezik rá: „Véle közlöttem a diploma projectumát...”. A méltatás befejező mondata világosan jelzi, hogy Bethlen az odera-frankfurti ösztöndíj dolgában is őt tartotta fő mozgatónak: „Ez szerzette az alumniát az urától Enyedre.”²² Ő az a Danckelmann is, aki –

¹⁷ *Bethlen Mihály útinaplója*, 136.

¹⁸ *Neue Deutsche Biographie*, I., Berlin, 1957, 502–504.

¹⁹ *Bethlen Miklós levelei*, gyűjtötte, sajtó alá rend., bev. tanulmány és jegyzet JANKOVICS József, Budapest, 1987, (Régi magyar prózai emlékek, 6/1), 1. köt., 359. sz., 517.

²⁰ DEPPERMAN, *Der hallesche Pietismus...*, 163. Ld. még FONT Zsuzsa, *Erdélyiek Halle és a radikális pietizmus vonzásában*, Szeged, 2001, 144–145. – Ennek a Danckelmann-nak ismeretes *Relatio de obsidione castris Buda, 1686* című, német nyelvű kézírata (KULCSÁR Péter, *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700. A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*. Vö. www.bkiado.hu/netre/Netre_kulcsar/ANNOTATIONES1.htm).

²¹ Bethlen Miklós a kiváló diplomata második keresztnévét valószínűleg eltévesztette húsz évvel később írt önéletírásában (I. 402–403), Nicolaus Godofredusnak nevezi. – Mellesleg: a Bethlen Miklós levelei kötet személynévmutatója legalább két Danckelmann adatait vonja össze.

²² A berlini Eberhardnak az adminisztráció fejeként talán csak formális szerepe volt. *Bethlen Miklós önéletírása*, sajtó alá rend. V. WINDISCH Éva, I. köt., Budapest, 1955, 403.

mint az ifjú Pápai Páriztól értesülünk 1712-ben – Bethlen Miklós kiszabadításában közvetített a berlini udvarban.²³

Végül a család még egy tagja érdemes a figyelmünkre, a londoni követ, „Dancelman Tamás Ernestus Uram, akinek jagd hajójából” indultak át a csatornán Angliába Bethlen Mihályék, s akit előbb Hágában keres föl Mihály,²⁴ igen valószínűen otthoni vagy frankfurti ajánlással.²⁵

Az alább közlésre kerülő levelekben a bécsi követről, Nicolaus Bartholomaeusról van szó, a szövegkörnyezetből következően az elsőben is.

Cubicularius vel Hofjunker

A levelek legnagyobb újdonságának azt tartom, amire más forrásokban eddig utalást sem találtam: udvari szolgálat tervét az európai körutazás utáni időre. „Kérlek írd meg – olvashatjuk a Beckmanm-nak Kolozsvárról 1694. február közepén írt utolsó levél zárópasszusában –, hogy a brandenburgi udvarban milyen pozícióhoz, milyen elismertséghez és fizetéshez juthat a cubicularius avagy hofjunker... milyen eszközt ajánlasz nekem ahhoz, hogy fiam számára a választófejedelemtől ilyen kegyet nyerjek?” Hogy ez ügyben mi történt a továbbiakban, arról csak annyit tudunk biztosan, hogy Mihály ekkor és még hónapokig Angliában van, majd április 14-én minden jel szerint búcsúlátogatást tesz Thomas Ernst Danckelmann-nál, az angliai követnél, május végén pedig visszaér a kontinensre. Nincs okunk föltételezni, hogy valami új úttervet követve vágnak át Hollandiából Düsseldorf, Cassel érintésével Nürnbergben át a dél-európai kitérőre. Bethlen Miklós tervezgetése fia udvari szolgálatáról az utazás további hónapjait valószínűleg nem zavarta meg, és az is bizonyos, hogy a plánumból nem lett semmi.

Azt azonban fontosnak kell tartanunk, hogy Bethlen Mihály már peregrinációja elején (hisz Odera-Frankfurt tanulmányai első állomása) különös figyelemmel és részletességgel ad leírást Brandenburgról, provinciáiról és a berlini udvarról.²⁶ Útikönyve alapján is konstatálhatjuk: itt van az a pillanat, amikor már kibontakozott a brandenburgi expanzió, úgy, hogy az egyházak közötti egyensúly mellett határozott dekonfesszionalizálódást lehet érezni, a katonai megerősődéssel, a diplomácia hatásának kiterjedésével párhuzamosan. Markáns figurákat, Erdéllyel is folyamatosan kapcsolatokat kereső személyeket tesz fontos posztokra, Hollandiába, Londonba, Bécsbe. Ez a modern centrális törekvések jegyében

²³ *Bethlen Miklós levelei*, 2. köt., 1330–1331.

²⁴ *Bethlen Mihály útinaplója*, 1981, 85, 86, 88. – Bethlen Miklós itt közölte 1694. februári levelében hivatkozik erre a találkozásra. Ugyanitt kerül szóba Prinz Louis, akivel együtt utaznak, ő talán a választófejedelem, I. Frigyes második fia.

²⁵ DEPPERMAN, 144. Ő volt annak idején a fenti jegyzetben említett herceg kísérője tanulmányútján. *Universal-Lexikon*, Leipzig, Bd. 7., 115–116.

²⁶ *Bethlen Mihály útinaplója*, 1981, 24–31. Frankfurti beiratkozása.

megy végbe, érzékeljük, hogy az Alpoktól északra és a Rajnától keletre, tehát Közép-Európában létrejött az új német erőközpont.²⁷

A királyi címre törekvő III. Frigyes választófejedelem udvarának bemutatásával most adósak maradunk, annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy hatalmi igényeit reprezentálták építkezései, ceremóniái, az általa fenntartott követségek. Unokája, Nagy Frigyes, így jellemzi: „Udvartartása egyike volt a legpompásabbaknak Európában.”²⁸

A későbbiekből több példánk van arra, hogy erdélyi arisztokraták részéről fölmerült az udvari szolgálat lehetősége. Csak a Telekiek harmadik generációjához tartozó Teleki Ádám (Pál fia) és József (apja, József Bethlen Kata második férje volt) esetében valósult ez meg, de nem Berlinben, hanem a katolikus szász uralkodó, Erős Ágost drezdai udvarában; Teleki Miklósnak is ide készít helyet Enyedi István, de az apa, Teleki Sándor – talán felekezeti okból – nem ért egyet a választással.²⁹ Wesselényi István igen fiatalon indult peregrinációjához kapcsolódott az „udvari hivatalba állás” szándéka, éspedig Berlinben meg Drezdában is.³⁰

*

A Johann Christoph Beckmann-nal felvett levelezés Bethlen Miklós életének és Erdély történetének igen fontos szakaszában kezdődik: Badeni Lajos serege a Thökölyvel való leszámolásra készülődik; ez év októberében bocsátja ki a király az ún. Diploma Leopoldinumot. Az első fennmaradt levél Bécsből kelt, Bethlen tehát a beterveztett diploma szövegének véglegesítése, átvétele miatt tartózkodott itt.³¹

1.

Excellentissime ac Celleberime Vir, Domine mihi syncere colende, & amande etc.

Proxime elapsi die 25ta scripsi ad te de repentina et gravi nostra calamitate, qua hodie etiam miseram meam patriam quam gravissime premit, nunc quidem Augustissimus Imperator valido Exercitu Duce Serenissimo Principe Lu-

²⁷ Carl HINRICHS, *König Friedrich I. von Preußen*, in UÖ, *Preussen als historisches Problem: gesammelte Abhandlungen*, hrsg. von Gerhard OESTREICH, Berlin, 1964, 253–271. Ennek a nagy változásnak a fölismerése segítette fő műve megírásában Karl Hinrichset (*Peußentum und Pietismus*) és a pietizmus-kutatók egy csoportját.

²⁸ Idézi HINRICHS, 256. „Seine Hofhaltung war eine der prächtigsten in Europa.”

²⁹ Levelezésük erről: *Peregrinuslevelek 1711–1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak*, közléteszi BÁLINT Judit, BUJTÁS László, HOFFMANN Gizella et al., a latin szöveget ford. BARTÓK István, készült JANKOVICS József irányításával, szerk. HOFFMANN Gizella, Szeged, 1980 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 6). 176–181.

³⁰ FONT Zsuzsa, *Erdélyiek...*, 147–151.

³¹ *Bethlen Miklós önéletírása*, I. köt., 402–404.

dovico Badensi³² immisso conatur hostes cervicibus nostris depellere, quod Deus misericors quam elementissime faxit.

Per Josephum Felfalusi³³ intellexi te desiderare a me unum atque alterum exemplar Theologiae Vendelini a Celsissimo piae memoriae Principe nostro in Linguam hungaricam translatae,³⁴ en tibi mitto exemplaria duo compacta hic Viennae, opera Illustrissimi Domini Danckelmanni cujus praemia utinam mihi pro vestro merito, & meo affectu certe candido excolere etiam in posterum liceat. Interim hoc quale quale mei erga te animi testimonium aequi bonique consulas, et rogo ut me in tuorum amicorum numero habeas, certus me futurum semper talis qualis nunc sum, nempe Tui nominis & meritorum syncerus cultor & amator

Nicolaus de Bethlen

Viennae 13. 7bris A. 1690.

Címzés: Excellentissimo ac Celeberrimo Viro Domino Johanni Christophoro Beckmanno S. Sanctae Theologiae & Politices in Electorali Academia Francofurtana Professore meritissimo etc. Domino mihi colendo & amando.

Francofurti ad Wiadrum

2.

Excellentissime ac Celeberrime Vir, Domine mihi colende.

Iteratas tuas literas ad me una cum singulari tuarum virtutum praeconio, & candidae erga meam gentem ac personam affectionis testimonio accepi tam per alias occasiones; Et quidem dictus Josephus Felfalusi, ultra insignem Francofurtanae Electoralis Academiae frequentiam ac famam, depinxit mihi Vestram humanitatem, ac in nobili pube educanda diligentem pietatem ac dexteritatem, quae me praesertim moverunt, ut unicum meum Filium praesentium Exhibitorem Michaellem Baronem de Bethlen praeteritis aliis superioris ac inferioris Germaniae Academiais, in Almae Francofurtanae Academiae gremium deponerem, & tibi ac Serenissimo Vestro Electori, Principum Reformatorum Zelosissimo, Domino

Domino meo benignissimo resignarem, & quidem eo fine, ac paternarum mearum sollicitudinum plena ac resoluta cum acquiescentia, ut si quid mihi, praesertim infelicissimo hoc tempore, humanicus contingat in te Vir Celeberrime

³² Badeni Lajos 1689 tavaszától a magyarországi császári sereg fővezére.

³³ SZABÓ Miklós–TONK Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban, 1521–1700*, Szeged, 1992 (Fontes rerum scholasticarum, IV), 1504. sz. Bethlen Mihály otthoni nevelője volt, Bethlen Miklós támogatásával tanult Frankfurtban és Franekerben.

³⁴ *Marcus Fridericus Wendelinusnak, a Keresztyén Isteni Tudományrol irott ket könyvei*. Magyar nyelvre... APAFI Mihály által, Kolozsvár, 1674. RMK I. 1161. – Beckman gondozta az egyetemi könyvtárat is, nyilván kérése ezzel a minőségével is összefügg.

& mihi aestimatissime, ac Excellentissimo Domino Nicolao Bartholomeo Michaelae Danckelman Patrem & vestra omnia quae meis fatis amissurus videtur, in Paterna Serenissimi Electoris protectione ac patrocínio inveniatur, quam quidem meam mentem Ephorus ipsius nobilis ac Praestantissimus Juvenis Dominus Johannes Borosnyai³⁵ uberius declarabit, Recipe ergo illum Vir Clarissime tanquam maximum quem ego in hac vita habeo thesaurum, & da operam praesertim ut bonum aequae ac doctum Ecclesiae & Reipublicae Transylvanicae famulum ex ipso reddas, quibus non minus, quam mihi gratum hoc tuae pietatis testimonium erit. Ama me rogo in illo, ama meam totam Familiam.

Ama Transylvaniam, Ama praesertim Reformatam in his oris Ecclesiam, in quorum omnium gaudium & emolumentum ut Clementissimus Pater Coelestis Serenissimum Electorem, Almam vestram Academiam & meritissimam Vestram personam quam diutissime feliciter conservet toto corde precor & maneo constanter.

*Vestrarum virtutum
Aequus aestimator ac
Syncerus amator & cultor*

Cibinij, Die 23. Junij A.1691

Nicolaus de Bethlen mpria.

Címzés: Excellentissimo Viro Domino Cristophoro Johanni Becman in Alma Viadrina Universitate S. Sanctae Theologiae, Historiarum & Politices Professori solidissimo meritissimo Domino, mihi observandissimo

3.

Viro Celleberrimo Domino Johanni Christophoro Beckmanno Nicolaus de Bethlen salutem plurimam dicit.

Debeo Vir Celleberrime te interpellare cum singulari confidentia rogare, ut mihi et meo Filio hanc gratiam facias, ut Centum Aureos Hungaricales a Georgio Briccio Vizaknai³⁶ transylvano Studioso, qui nunc ut puto apud vos Francofurti studet, pro Filio meo missos, ab illo accipias, et ad requisitionem Filii mei, quando et quo desideraverit transmittas, male enim ille studiosus mecum et cum meo Filio egit, siquidem promiserat se recta in Hollandiam iturum, et pecuniam illam ad manus Filii mei traditurum, sed nos ludificatus est. Si vero inde aliorum

³⁵ SZABÓ-TONK, *i. m.*, 1450. sz. Már tanulmányai előtt Bethlen Mihály nevelője, majd tanulmányútján ephorusa. Ld. még *Bethlen Mihály útinaplója*, 39.

³⁶ SZABÓ-TONK, *i. m.*, 867. sz.: 1693. október 2-án iratkozott be Odera-Frankfurtban, 1694. február 26-án utazott el Frankfurtból, tehát lehet, hogy nem érte már ott Bethlen levele. 1694. augusztus 4-től legalább 1695. szeptember 4-ig tanult Franekerben. (RMK III. 3934, 3935.)

abivit, vel ibi non fuit, tanto magis rogo, et mihi et meo Filio perscribas, ut possimus ipsum, et pecuniam apud ipsum periclitantem perquirere, literas ad Filium meum diriges Hagam Comitum ad manus Domini Schmettavii,³⁷ de proprio nomine melius tibi quam mihi noti Residentis Brandenburgici, cumquo meo Filo nunc in Anglia agenti, arcta correspondentia est.

Insuper etiam confidenter te rogo, facias mihi hunc favorem, ut mihi perscribas, in Serenissima Aula Brandenburgica quonam loco vel gradu ac stipendio solent tractari Cubiculari vel Hoffjunkeri, et quid mihi svades de Filio meo in Serenissimam illam Aulam commendando, denique putasne hanc gratiam a Serenissimo Electore nos habituros, ut ille admitteretur, si res nostrae id svaderent, ut accepta tua Informatione ipsemet humilimo Scripto Serenissimum Electorem requiram, nihil enim antea tentabo, nisi amicum vestrum et Excellentissimi Domini Nicolai Bartholomaei Michaelis de Danckelman Consilium superinde acceperim, multum me ut ut jam etiam satis tibi addictum devincies, quod dum expecto, simul te Divinae tutelae commendo

*Vestri nominis & meritorum agens cultor Nicolaus de
Bethlen mpria.*

*Clausenburgi in Transylvania
Die 15. Februar. Ao. 1694.*

³⁷ Wolfgang von Schmettau (1648–1711) brandenburgi követ Hollandiában.
Ld. http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfgang_von_Schmettau